

BOKEN DU MÅSTE LÄSA

(andra böcker kan du läsa sen...)

Genom subkulturen bacha posh, där flickor uppfostras som pojkar, utforskar Jenny Nordberg kvinnors ställning i Afghanistan. I sitt reportage följer hon några kvinnor som försöker vidga sin begränsade frihet genom att anta en annan könsidentitet och könsuttryck än det biologiska.

TEXT CARLA DA COSTA BENGTESSON

Muycket av det vi ser som självklart är inte givet av naturen, utan har sin grund i sociala överenskommelser. Ett exempel på det är äktenskapsritualer och de roller de leder till. Språkfilosofen J.L. Austin menade att uttrycket "Härmed förklarar jag er man och hustru" inte bara beskriver att två personer har ingått äktenskap, utan att det snarare är själva uttrycket i sig som får äktenskapet att bli till. Orden ger bokstavligt talat makarna nya roller, både inför varandra och inför samhället.

Särskilt tydligt blir detta i ett land som Afghanistan, eftersom nedskrivna äktenskapshandlingar sällan förekommer där. Innan de "magiska orden" har hunnit uttalas skulle en sexuell förbindelse mellan två ännu ogifta personer betraktas som ett brott. Efter ceremonin räknas däremot inte ens en våldtäkt som ett brott, eftersom det är i sin ordning att man och hustru har sexuell samvaro oavsett samtycke. Anledningen till att samhället uppfattar den sexuella samvaron på två helt olika sätt är den sociala överenskommelsen kring äktenskapet.

Jenny Nordberg skildrar i sin bok sub-

kulturen bacha posh, även den en social överenskommelse. Bacha posh ger flickor en ny könsidentitet, genom ett pojknamn vilket intressant nog accepteras brett i samhället, så länge som de fortfarande är barn. Detta trots att alla vet att pojkarna "egentligen" är flickor.

Anledningarna till bacha posh är många, karaktärerna som skildras i boken visar på funktionens bredd. Några behöver ett barn som kan arbeta och ge familjen en extra inkomst. Bland dem som säljer godis, putsar skor och tvättar bilar på städnas gator finns det alltså förklädda flickor och för de barnen finns det inte plats för personlig frigörelse. Andra familjer tänker att pojkläder innebär mer säkerhet för barn när de går till och från skolan. Ytterligare andra gör det för att familjen måste se komplett ut, det vill säga ha minst en son.

Familjer utan söner betraktas som svaga, utan möjlighet att försörja och försvara sig. Patriarkala traditioner från stamshällena erbjuder mer stabilitet än de regeringar som kommer och går. Sonen arbetar och stannar hos familjen, han och hans

söner bidrar till familjens uppehälle. Dottern gifts bort; hennes arbete och barn tillhör i framtiden någon annan. Även om dessa normer är svagare i storstäderna lever de i mångt och mycket kvar, vilket märks tydligt i synen på flickor och kvinnor som underlägsna.

Även om anledningarna till bacha posh varierar är det inte klass, utbildning eller etnicitet som är avgörande i första hand. Det familjerna har gemensamt är att de lever i ett samhälle som kräver söner till varje pris. Det finns också en övertygelse om att familjer med endast döttrar kan höja sina chanser att få en son genom att låta en av döttrarna förkläs som pojke. Detta anses

FAKTA

Titel De förklädda flickorna i Kabul.

Författare Jenny Nordberg.

Publiceringsår 2015 på svenska,
2014 på engelska.

Genre Reportage.

JENNY NORDBERG. FOTO ANNA SCHORI.

Utdrag ur De förklädda flickorna i Kabul:

”Frågan är också hur mycket av Zahras önskan att vara pojke som har direkt samband med situationen för kvinnor i Afghanistan. Skulle hon verkligen vilja vara man i någon annan miljö, där de flesta inte bryr sig om hon bär huvudduk eller ett par byxor och där kvinnor har fler möjligheter? Zahra kanske skulle kunna ses som sundare än de flesta. Måste hennes önskan att inte behöva gifta sig och att få ha på sig byxor verkligen botas? Kanske är det något

annat som borde definieras som sjukt. Zahras situation kan kanske till och med ligga till grund för en helt ny kategori på världshälsoorganisationen WHO:s lista: »Könsidentitetsstörning på grund av djup och långvarig segregation«. När ett av könen är så ringaktat, avfärdat och undertryckt, på en plats där döttrar är uttryckligen önskade, kanske både kroppen och själen hos en växande människa till slut revolterar mot att bli kvinna”.

som ett sätt att visa för Gud hur angelägen familjen är om att få en son.

Nordbergs reportagebok bygger på det klassiska greppet ”show – don’t tell”. Alltså innehåller den få resonemang kring vad bacha posh kan säga oss om synen på kön och kultur. Hon låter läsaren bilda sig en egen uppfattning. För egen del saknar jag en djupare analys. Nordberg nosar på hur könsidentiteter bildas, men den delen lyfter aldrig. Några feministiska teoretiker nämns, bland annat Judith Butler och hennes antagande att vår uppfattning om köns-tillhörighet skapas utifrån vårt sätt att agera.

När jag läser boken kan jag inte låta bli att tänka på om bacha posh är ett sätt för afghanska flickor att förbigå de många hindren i kampen för jämställdhet och hoppa direkt in i en värld där de, åtminstone på individnivå, närmar sig en mer jämställd relation med männen. Det som talar emot är anledningen till den utbredda acceptansen av bacha posh, nämligen att den poängterar att könet är avgörande. Män är överordnade kvinnor och har alla privilegier. Eftersom funktionen överensstämmer med den etablerade maktordningen mellan könen är den inte hotfull. Det är därför mullor,

lärare, släkt och vänner godtar situationen. Det är bättre med en dotter i pojkläder än ingen son alls, då pojkar ”är viktigare”.

Om bacha posh har visat sig vara ett sätt att komma runt kravet på söner och kunna ge sin dotter större möjlighet att leva tryggt och fritt blir följdfrågan: Varför gör inte alla så här? Livsstilen får ofta ett traumatiskt slut i tonåren, med giftermål där många har svårt att anpassa sig. Få lyckas att stanna kvar i en manlig identitet. De som gör det förblir ogifta, barnlösa och får rollen som en neutral farbror som kan befinna sig på både männens och kvinnornas arena i släkten. De som inte lyckas riskerar att stigmatiseras och utsätts för våld.

Här skulle boken kunna komma in på det verkligt intressanta. Varför tror vi att dessa unga kvinnor spelar en roll? Är de kanske bara sig själva? Om de har uppfostrats på detta sätt större delen av livet och det känns naturligt för dem spelar de väl inte en roll mer än någon annan gör? Funktionen bacha posh borde göra det tydligt för oss att människor bär på många identiteter samtidigt, och att just könsidentiteten inte behöver vara den viktigaste.

Det är anledningen till att jag avslutnings-

vis vill uppmana läsaren att inte luras av bokens missvisande titel. ”De förklädda flickorna i Kabul” är en översättning av det dariska uttrycket bacha posh som betyder ”Flickor som klär ut sig till pojkar, men de levnadsöden Nordberg skildrar handlar om mycket mer än flickor i pojkläder. Det är inte någon ”Tootsie” av Dustin Hoffman eller ”Mrs Doubtfire” av Robin Williams, rolltolkningar inom två amerikans familjekomedier där humorn grundar sig i antagandet att alla känner till de sociala regler som ska skilja människors beteenden åt på grund av deras biologiska kön. Där det som antas vara humoristiskt upprätthåller normen och uppfostrar oss om hur det egentligen ska vara. Bacha posh är en kreativ lösning på den könssegregation och de brister som det afghanska samhället lider av på grund av den oerhörda ojämställdheten.

När Nordberg i boken frågar om skillnaderna mellan män och kvinnor säger de tillfrågade att skillnaden är att män har frihet medan kvinnor inte har det. Det som dröjer sig kvar när jag har läst boken är just det: den oförglömliga komplexiteten i afghanska kvinnors liv, visat ur perspektivet hos kvinnor som försöker fly sitt kön. ♦